

MARTIN KUKUČÍN

Dom v stráni

.sk

SLOVENSKÁ
KLASIKA

Dom v stráni

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Martin Kukučín

Dom v stráni – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

Dom v stráni

MARTIN KUKUČÍN

Dom v stráni

Ljndeni

Martin Kukučín: Dom v stráni

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2025

Doslov, chronológia života a diela autora © Ivana Taranenková, 2025

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať s cieľom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Vyťažovanie textu a dát z tejto publikácie v zmysle čl. 4 smernice 2019/790 EÚ je zakázané.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-4979-4

ISBN e-knihy 978-80-566-5003-5 (1. zverejnenie, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-566-5004-2 (1. zverejnenie, 2025) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-566-5002-8 (1. zverejnenie, 2025) (ePDF)

I

Niet domu, kde sa nedymí z komína

V stráni pod Grabovikom, stáby prilepené o strmý bok, stoja domy bratov Bercov. Idúcky z dediny, vlastne mesta, prejdeš najprv popri dome Ivanovom, potom Franičovom a tretí dom je, v ktorom býva Mate. Ive je najstarší, Mate najmladší z nich. A tak i domy. Ivanov dom je najstarší a najmenší, Franičov je novší, pod ním pivnica s velikánskymi sudmi, a Mateho je už celkom nový, s akýmsi nádychom luxusu, pravda ťažackého, sedliackeho.

Franič dosť dávno vystavil svoj dom, ale ho nedohotovil. Vyzerá v ňom všetko akosi provizórne. Štyri steny zapackané zhru- ba maltou, podlaha z dosiek, pod ktorou je spomenutá pivnica, ale povaly ešte niet. Iba čo sú hrady poprekladané a či vmuro- vané. Takže hneď z izby môžeš celkom pohodlne prehliadnuť celú konštrukciu ťažackého dachu, to jest najsolídnejšiu čiast- ku domu. Na rohoch sú pribité laty a na nich naukladané lapky kamenia, pekne jedna na druhej sťa šindel' alebo šupiny na rybe, tak, že voda môže stekať bez prekážky. Aby bura nevnikla špá- rami a nepodvihla celú konštrukciu, lebo bura by ľahko mohla rozhádzať i takýto dach; dach je zalepený zvonku maltou a po- liaty pekne vápnom. Po trámoch sú rozvešané mužské a ženské košele a ostatné šatstvo a bielizeň, ba i kožené mechy, v kto- rých náš sedliak prenáša mušt a víno, olej a vôbec všetko, čo

je tekuté, podľa potreby i vodu z obecnej nádržky alebo more z neďalekého zálivu. Dom pozostáva teda z jednej jedinej izby, bez pitvora, kuchyne alebo druhých miestností. Troma oblokmi zíva na mestečko, ak nie sú drevené okenice práve pričapené, jedným oknom a dverami hľadá rovno do stráne Grabovika, porastenej česmínami, myrtovým a borovčím, spomedzi chrastia vyčnieva kde-tu bor svojou mohutnou korunou, alebo dumá stará šedivá oliva. V oboch štítoch pôjd, ktorého, ako sme videli, ešte nieto, tiež sa nachodí po jednom okne. Predbežne len vrabce, čo si na nich dvoria, keď sa strhne neočakávane lejak.

Nuž nemožno sa v takomto dome cítiť domácky. No vzdor tomu i takéto prístrešie vyhovuje sedliakovi v tomto podnebí, kde konečne naozajstnej zimy ani nieto.

Zato však nech sa nikto nenazdáva, že je Franič človek zanedbaný. Naopak, on je sedliak, alebo ako sa tu hovorí, ťežak príčinlivý. Bude mať čosi i v truhlici, takže by dom ľahko vyriadil. Ale načo vyhadzovať groše, keď nemá ešte odrastené deti. Keď chlapi odrastú a budú sa mať ženiť, ľahko prehradí každému koterec, pokryje i povalu a narobí izieb, koľko len bude treba, takže každý pár bude ani v škatuli. Dosiek na sklade má vždy nadostač paron Mikula, ktorý svojím trabakulom dováža víno na Rijeku a na spiatočnú cestu naloží sa tu i tam doskami a trámami z rozsiahlych lesov okolo Delnice a Ogulina.

Najstarší brat Ivan ostal sám v starom dome; z neho sa vyrojila celá bercovská rodina, alebo, ako ich tu prezývajú, pretúrovská. Pretúr znamená sudca, alebo asi to, čo bol kedysi u nás slúžnodvorský. Ktorýsi predok terajších Bercov bol akiste človek vynikajúci, že mu prilepili takú prezývku, Domec je neveľký, o malých okienkach, tiež len s okenicami drevenými. Povaly v ňom vôbec niet, lebo by izba bola prinízka, zato je

dach vyfutrovaný zdnuka doskami, ako to býva v podkrovných izbách.

Nuž v tých časoch stavali sa napospol také domce. Žilo sa jednoducho, utiahnuto, ale o biede tiež nebolo chyrovať. Káva sa vtedy nepila, pilo sa víno a v zime rakija terkelica, ktorú mohol páliť každý sám vo svojom kotlíku. Voda sa vôbec nepila, ako ani teraz, padá na žalúdok ako olovo. Spomínajú tiež, že sa ani nefajčilo. Jediný starý šor Nade, veterán Napoleonovej gardy, oficer k tomu, pýcha nášho mesta, ktorý videl pekný kus sveta, i starú „Moskoviju“, odkiaľ sa bol vrátil s celou kožou, iba čo mu na ušiach a nose bola oškvrknutá od ruského mrazu, tento pán Nade fajčil z ohromného čibuka, dohliadajúc v poli na svojich ťezakov. Zato šnupal každý, ako hovorí stará kronika; šnupala i stará šora Reparata; tá istá, čo darovala tú ťažkú zlatú reťaz patrónke nášho mesta, blahoslavenej Matke božej od Carmena, ktorej socha so skvelou zlatou korunou ozdobuje náš hlavný oltár.

Zo starého domu vytiahol najprv Franić a o niekoľko rokov i Mate. Mate sa ženíl dosť neskoro, vyše tridsaťročný. Celé detstvo a mladosť strávil na mori, vždy pod komandom starého kapetana Dubčiča. Vtedy čeliadka tak ľahko nemenila svojich pánov, a zvlášť takých, ako bol slávny kapetan Luka Dubčič, známy vo všetkých prístavoch Adrie.

No konečne zunoval sa mu i život námornícky, jeho radosti i trampoty. Prišiel mu na um domec pod Grabovikom, v tóni česmín, prišli mu na um rozsiahle stráne zarastené chrastou, ktoré boh na to stvoril, aby ich vyklčovala ľudská ruka, prekopala, vysadila viničom a ťažila z nich divotvorný mok, ktorý obveseľuje dušu človeka. A možno najväčšmi prišli mu na um čierne oči, ktoré ho priťahovali, kým ho neprivábili nazad do rodného mesta. Čo bol zhonobil, z toho vystavil dom, oveľa elegantnejší než

Franičov. On videl kus sveta, mal väčšie nároky než brat domár, odrastený v primitívnych pomeroch. Čosi zeme dostal i od bratov a ostatok zeme vzal na kontrakt, od kapetana Luku, ktorý práve vtedy kúpil celé panstvo v mestečku. Tak sa Mate Berač nepremenil na gazdu: stal sa jednoducho z mornára ťažakom toho istého kapetana Luku.

Sotva prišiel dom pod krov, náš Mate sa oženil. Jera bola dievčina čiernooká, driečna, svižná ani ryba. Do roboty ako osa, sama svojimi rukami pomáhala mužovi klčovať, prekopávať, sadiť a zakladať vinice; najmä kým nebolo detí. Keď boli vinice založené a začali donášať dôchodok, obmedzovala sa i ona na obyčajnú robotu ťažacky. Pod jej príčinnivou rukou nič sa nestratilo, ale skôr rástlo a veľadilo sa všetko. Mate predbehol v blahobyte i oboch starších bratov, predbehol mnohých iných ťažakov, ktorí mali plné sudy, keď sa on ešte pri klčovaní a vysádzaní potil. Jeho dom utvrdil sa v základoch, zabezpečil si budúcnosť, kým druhé domy írečité, solídne, zviklali sa vo fundamentoch pod tlakom ťažkých nových časov.

Mate i ináč preslávil rod pretúrovský. Keď príde medzi pánov, i medzi nimi má poctivosť. Je členom „crkovinarstva“, cirkevného výboru, ako taký dozerá na robotu na cirkevných viniciach, delí voskovice na výročné slávnosti v kostole a pri procesiách, drží kľúče od veľkej skrine, ktorá je v sakristii a kde sú dlhočizné voskové sviece.

V domácom živote tiež ho sprevádzalo šťastie. Odchoval syna Ivana a dve dcéry, Matiju a Katicu.

Premena v tom živote nastala iba vtedy, keď sa Ivan oženil. Dnes už má dvoch chlapcov, ktorí rozveseľujú celý dom. Mať musí byť ustavične pri nich, ako vôbec matere v dnešných časoch. Zdá sa jej, že by si zaraz zlomili nohu, alebo, uchovaj bože,

vylomili šiju, keby im nebola za päťami. Veď ono je i pravda, že sa ustavične liepajú po múroch a prístavách, ktorými je ohradený dvor sťa nejaká pevnosť. Nie div, že Barica ani nestačí na druhé, ako behať ustavične za nimi. Ale Jera jej to nechce uznať. Šomre na jej daromnosť; žaluje sa, že s nevestou nevtiahlo vrah do domu poľahčenie, ako očakávala, ale skôr nepokoj a nová starosť. Barica, sprvu krotká, ústupčivá, začína svokre odvrávať. Tak sa neraz strhne medzi nimi ozajstná zvada. Stará neustúpi: zhonobila, nadobudla všetko svojimi krvavými mozolmi; neprišla do hotového, ale hrdlačila celý život od svitu do mraku. Mladá neustúpi: dala na svet nádej a chlúbu pretúrovskej famílie, záruku budúcnosti malého Mateho a Ivana. Ona má v dome stále a vynikajúce miesto...

Takéto zrážky vybavovali sa spočiatku potajme. Tam niekde v kuchyni alebo v kúte, len tak letky, ako mimochodom. Neboľo by dobre, aby sa dozvedel o nich gazda. Prísny je, neúprosný, nuž pravý Pretúr. No konečne hriech vybuchil prudko a bezohľadne, tak, že ho už nemožno zatušovať.

„Naničhodnica!“ šepľala Jera neveste v kuchyni pre akúsi pletku.

„Stará striga!“ odpovie jej Barica.

Jera ju šťuchla laktom a Barica začala už nahlas.

„A čo máte zas so mnou, mame moja!“ zvolala dobre hlasno, aby počul starý Mate, ktorý je kdesi vo dvore. Preto jej dala i „mame“, lebo starú strigu by jej svokor sotva odpustil. „Keby ste sa aspoň sveta hanbili, keď sa už boha nebojíte! Ale ja už nemôžem prejsť popri vás, aby ste ma nešťuchli!“

„A čo je to zas?“ ozval sa Mate a pozrel na ženu prísny okom, keď vyšla na dvor. „Vy sa nazdávate, že neviem, čo oddávna stvárate, keď ste samy? Viem dobre, ale sa mi bridilo zamiešať sa medzi vás. Ale už viac nebudem zatvárať i jedno i druhé oko

a zapchávať uši: lebo by ste sa pomaly začali vláčiť za vlasy, nehanblivice! V mojom dome bude pokoj a poriadok, zachovajte si. Ja som gazda, mňa bude každý slúchať...”

Umlkli obe, neopovážili sa ani dýchnuť. Málokedy počuli takto starého; jeho hlas nebol nikdy taký tvrdý a pohľad taký prísny. Pod ním sa domáca búrka odrazu utíšila a nastal pokoj a poriadok.

Jera sa prvá zotavila po okríknutí a začala sa obšmietat okolo muža, akoby mu chcela pomôcť ukladať drevo do stôsa.

„Ani nevieš, môj Mate, aká je to rana, táto naša nevesta hlavná,“ začala plačlivým hlasom. „Ja už neviem, kde sa mám podieť od trápenia... Tmolí sa ti po dome ako mucha bez hlavy. Čo chytí do ruky, všetko jej ide naopak. Ako máš pozerat' na takú ničomnosť? Len čo mi riadu porozbýjala po dome. Všetko vychodí navnivoč, a povedz slovo, nos hned' do zeme, mrcha reči, hriech a krik...”

„Ustúp, ty si staršia, máš mať rozum. Múdry ustúpi. Pretrp, boh trpí i teba. Keď nebudeš do nej zadierať, sama sa popraví: takto ju iba pokazíš ešte horšie. V robote ju nepreháňaj: vidíš, deti má drobné. Kým boli tvoje malé, tiež nebolo v dome všeličo v poriadku... No, no, netreba sa hned' zato nadúvať, viem ja, že si bola pravá gazdiná. Nebolo v poriadku, lebo nemohlo byť, nestačilo sa a prenieslo sa. Ty máš predchodiť dobrým príkladom každého, ty si gazdiná. Ale takýmto činom dávaš zlý príklad a ja to nebudem trpieť, to je darmo!”

Jere ostal v srdci trŕň. „Ani on mi neuzná, ani on ma nezastane. Ja už nemám miesta v tomto dome. Ja som ho pomáhala vystaviť, a druhá sa bude v ňom rozhadzovať...” Len ako môže karhať ju, svoju ženu, a zastávať druhú? Či je to spravodlivé a slušné? Muž, ktorý má zotrvať pri svojej žene i v radosti i v žalosti!

Mate spozoroval dobre, čo ju trápi a hryzie. Dreva poukladal do stôsa popri múre ohrady, a keď mu doniesla vína a chleba a položila ho na stôl, ktorý vykresaný z bieleho kameňa stojí na preddomí, riekol jej vlúdne, priateľským tónom:

„Vieš ty, čerče, ja som gazda a chcem mať v dome pokoj a poriadok. Nechže bude pokoj pod mojou strechou. Tebe hovorím, teba hreším, lebo si mi žena. Tú tam keby pokarhal ja, to by už bola druhá vec. Tú nech karhá druhý, komu je žena.“

„Veď si uhádol, akurát!“ chcela už zvolať Jera, ale zatíchla. On nadvihol prst ako na výstrahu a pozrel na ňu prísny okom.

„Viem, čo chceš povedať,“ preriekol s nádychom žiaľu, „viem, netreba to roztriasať. Preto ustavične opakujem, že gazda má byť muž, on má rozkazovať a vládnuť. Tým horšie, keď je naopak. Taký dom nemôže vzrastať a veľadiť sa, kde nieto gazdu...“

Odišla trochu utíšená, uspokojená, lebo v týchto rečiach vidí, že muž dáva predsa len jej za pravdu. Naoko ju odsudzuje, karhá, ale v srdci drží predsa len zasa s ňou. A to je pre ňu predsa len zadostúčenie.

Zato Matemu sa už nevyjasnilo čelo. Pred očami mu stojí celá neresť, ktorá sa mu rozrástla v dome, a teraz už sa strojí zaujať i samé základy a rozvrátiť ho. Nemôže nevidieť, že s nevestou vtiahla do domu. Predtým bol sklad a pokoj, bez tresku a zmätku potahoval každý k spoločnému cieľu. Držali tuho sťa na reťazi ohnivá. A teraz?

Hneď za horúca pobadal a usiloval sa vyhodiť, čo sa mu zdalo, že nepristane k celku. Poslal do služby najprv jednu dievku a potom druhú.

„Nech sa učia, ako svet beží,“ vysvetľoval žene. „Nech privykú na cudzotu a nadovšetko: nech sa naučia slúchať cudzích ľudí. To im bude na osoh...“

A Jera pristala i na to, ako na všetko, čo on uznal za dobré.

Myslel, keď bude menej ženských, že bude i nepokoja menej. Ostala len svokra a nevesta, a hľa, ešte im je tesno!

A čo, keď rozopra vybuší na povrch, prelomí tú krehkú kôru ohľadov? Darmo tajiť, syn už nie je, čo býval. Stará úprimnosť zmizla, vyhába sa otcovi, materi; čosi varí v sebe. Pri robote sa neraz zamyslí, odpovedá roztržite. Vidieť, prechováva myšlienky, ktoré drží výlučne pre seba. Či ostane dlho pri tomto váhaní? Či nepodľahne konečne tomu, čo mu šepoce žena, ktorú ľúbi, mater jeho dietok?

I pri obede bol zamyslený, ako i ostatní. Každý sa uzavrel sám do seba a oddal sa svojim myšlienkam.

Po obede Mate sadol na múrik pred domom, do chládku, a oči mu blúdia po okolí. Popod jeho dvor belie sa chodník, ktorý sa spúšťa svahom do údolia. Odtiaľ sa zas hadovite dvíha hore kopcom do mesta, kde sa náhle tratí v tóni, ktorú na ostrom letnom slnci hádžu prvé domy, akoby prilepené k náprotivnej strane. Stráň leží pred ním rozprestretá ako na dlani. Podstavy a kamenné ohrady, ktorými je rozdelená na záhony a hriadky, belejú sa tuho v oslepujúcej žiare. V týchto štvorcoch záhonkov, pravidelných a nepravidelných, temnie sa zelenina povädnutá alebo postrhávaná. Iba listy kapusty vzdorujú víťazoslávne svojou šťavnatou zeleňou letnej suchote. Cibuľa začína vädnúť od vrchovca, len kde-tu čo sa ešte dvíha kde-ktorá rúra so šedou kystkou. Nad nejedným múrikom kloní sa figovník so svojimi skrívenými konármi. Inde zas utkvela osamelá oliva a dumá smutne nad týmto letným suchoparom. Tíšina naokolo, ani lístok sa nehýbe na konári. Mistrál potahuje síce od mora ako na každé poludnie, lenže tento kút mu je z cesty. Šumí tam hore na Graboviku v korunách česmín a večne hučiacich borov. Iba cvrčky

vyhúdajú večnú svoju pieseň, keď jeden zunuje, druhé dva ju pochytiť s novou silou. Zapiští stehlík alebo hvizdne drozd stúlený kdesi hlboko v kroví, no zamĺkne zaraz, stáby sa bál rušiť prírodu v poludňajších driemotách. Z pitvora sa ozývajú šuchotavé kroky starej Jery, ktorá ani po obede nemá sna, lež sa večne tmolí a čosi šuká po dome; zo synovej izby dolieha otvoreným oblokom hlboké, odmerané chrápanie...

„A zmestiť sa musíme, inej pomoci nieto,“ dumá Mate, púšťajúc modré dymy zo svojej krátkej fajočky. „A koľko jesto, bože môj, miesta na tomto svete! Kto by ho premeral a obsiahol svojím okom!“ A inštinktom bývalého mornára spúšťa pohľad dolu dolinou, ta dolu, kde medzi dvoma bralami modrie sa kus mora v tichej zátok. „Nemá konca ani kraja, len koľko je mora, čo je medzi naším krajom a Itáliou. A predsa sa nemôžeme pomestiť. Ako je to ako?“

Po večeri zas vysadol na múrik a dumá. Ivan ešte sedí za stolom a pozerá na zem. Tvár je nespokojná ako u človeka, ktorý je v úzkych a nevie z toho nájsť východ. Nerád by naraziť ani sem, ani tam... Nuž nie je on z toho tvrdého dreva ako otec: nie je stvorený vynájsť a robiť smelé podniky. Človek je on všedný, ktorý sa bude večne motať v obvyklom kruhu, po vychodených koľajach, bez veľkého lámania hlavy, ktorú mu iní beztak ustavične kálajú...

Žena, upratujúc misy zo stola, pozrela naň významne niekoľko ráz. Chcela tým čajsi povedať: „No, čo kvačíš, človeče, pohni sa už raz...“ On cíti silu pohľadu, trnie mu pod ním celá bytosť, no nemožno sa vzchopiť. Akoby na ňom ťažilo hrozné bremä. Jera badá, že sa medzi mladými čosi varí, naschvál kutí okolo stola, aby sa nemohli dohovoriť. Možno ani netuší, ako jej je syn vďačný za toto prekážanie.

„Ach, bože pomozí!“ vzdychla konečne Barica, držiac malého Ivicu na lone. Hlávku oprel o materine ňadrá a okolo ústok poletuje mu anjelský úsmev. „Pomozí a neopúšťaj nás, biedne siroty...“

Jera sa zlobne uškrnula, pletúc pančuchu, aké pletávajú tu ženy z domácej vlny: robota, ktorou ináč opovrhuje, lebo uberá mnoho času a nevypláca sa.

Ivan sa konečne vzchopil, vyťahujúc sa, založiac ruky do tyla a ohnúc sa v kríži. Medzitým hľadí nežným okom nadol, kde sedí mladá žena s deckom na lone. Hľa, jeho svet, jeho poklad, jeho všetko! No vtom sa stretol s pohľadom ženy, v ktorom nieto nežnosti, ale tvrdá výčitka. Vzdychol tajne, odvrátil sa a pobral sa k múriku, na ktorom sedí otec.

Mate je pohrúžený v dumách, hľadiac do kraja, obliateho svetlom mesiaca, aký sa môže zaskvieť iba na dalmatínskom nebi. Hviezdy sa veselo trblietajú a Mliečna cesta tiahne sa mohutným pásom sťa šedá stuha po tmavom úzadí. Zem oddychuje, akoby ustatá pod žihavými lúčmi slnca. Krový domov belejú sa skvele, akoby pripadnuté čerstvým snehom. Z mesta od kríža dolieha spev mládeže, štvorhlasný, padajúc akosi ťažko na dušu svojimi ťahavými tónmi, ktoré sa prelievajú v povetrí a padajú tupou ozvenou ta kdesi do údolia. Spevu na odvetu zaznela pieseň odkiaľsi z poľa, tiež taká ťahavá, smutná, ako všetky piesne tohto ľudu. Tu i tu sa ozve ostrý rehot mulíc alebo brutálne trúbenie osla, priviazaného dakde k hŕbe prútia o kolík.

Ivan sa spustil na múrik k otcovi, ktorému sa rozlieva po tvári plné svetlo mesiaca, dávajúc jej povznesený výraz, vyrazajúc ešte ostrejšie na nej každú črtu. Ohnutý nos Mateho, charakteristický nos rodu bercovského, dodáva jeho tvári niečo energické, mocné.

Otec sa pohol a jeho oko uprelo sa na syna. Pobadal zaraz nepokoj, rozochvenosť pri ňom. „I on sa trápi,“ usúdil Mate, „má mi čosi povedať; iste čosi neveselé...“ S očakávaním hľadá na syna, akoby chcel povedať: „No nechže bude, čo má byť...“

„Čaće, ja som všakovak rozmýšľal vo svojej hlave... Viete, že Bepo Lukrin zasa poslal desať lír z Ameriky. Od troch rokov vyše dvesto. A píše, že mu z nich ešte ostalo.“

„A Bepo!“ zvolal Mate s akýmsi obľahčením. Vydýchol si, lebo vidí, že sa ide viesť rozhovor o veciach každodenných. „Teší ma. Konečne by doma zaháľal a nevymotal by sa z dlhov. Takto, ako vidím, ide sa vysekať, a o rok o dva budeme mať o súdeho človeka viac.“

„Veru, ťažko sa pohnúť u nás,“ pokračuje Ivan s akousi schváľnosťou. „Zem nedáva, čo sa urodí, to zas ide navnivoč. Len na vinice aké choroby padli neslýchané! I polievaj i maž i posýpaj i čisti a úroda čím ďalej, tým menšia. Horšie z roka na rok.“

„To ti je tak,“ odpovedá otec. „Čím je ktorá rastlina užitočnejšia, tým viac chorôb na ňu letí. I na ľudí prišli nové choroby, o ktorých nebolo prvej chyrovať. Prečo? Lebo i ľudia sú čím diaľ jemnejší. No zato sa my nemôžeme žalovať. Urodí sa menej, to je pravda, ale zato nenakazia celé pivnice ako za starodávna. I s cenami sa dá ešte vyjsť ako-tak, hoci sú i menšie. Nuž ani v dnešných časoch neumrie súci človek od hladu.“

Mate ani netuší, aké to posekal konáre pod synovou nohou. Na strome svojho predsavzatia ostal takrečeno v povetrí, bez opory. Začal sa klátiť, otáľať, no pohľad mu padol na Baricu, prišli mu na um jej výčitky, badurkanie, plač a vzdychy. Vzmužil sa znovu.

„A ja by, čaće, chcel tiež ísť pozrieť, čo je to tam, v tej Amerike.“

Vydýchol – odvalila sa mu veľká ťarcha zo srdca. Sám sa teraz čuduje, kde sa vzalo v ňom toľko odvahy.

„Ty!“ zvolal Mate, vytiahnuv z úst fajočku a vytriešťajúc naňho oči. „Odkiaľ si to zobral, môj synko?“ A pokrútil hlavou od divu. Pozrie naňho ukradomky tu i tu, akoby v neistote, či je to ozaj ten jeho Ivan, o ktorom často myslel, že pretúrska krv v ňom zvodnateľa. Videl ho od detstva vždy takého nepatrného, malého, až sa trafil svojou prostrednosťou medzi inými mládeňcami. Vie, že by sa nebol hádam ani oženil, keby ho nebola zaputnala Bari-ca. No ona, ctižiadostivá, podnikavá, hodila oko na nepatrného Ivana, lebo bol z domu pretúrovského, kde je všetkého nadostač. „Čo mi hovoríš! Svojej smrti by sa bol skôr nazdal ako tomu!“

„A vidíte, čáče, idú i druhí, čo tiež nikda nepomysleli. Každý hľadá, kde mu bude ľahšie. Prečo by reku nie i ja...“

„Ale to je rozdiel: ty a druhí!“ zvolal Mate. „Nemajú čo jesť, nemajú na čom robiť alebo ich jesto v dome vyše práva: tí nech idú, nech oprobujú. No ty, jedinák, dnes-zajtra gazda! Ako za-necháš tu svoje mozole, mozole svojho otca? Naverímboha, nič po nič, do vetra... Nie, synko, tvoja Amerika je tu, musí byť tu...“

Ivan nemá už čo nadhodiť. Čo vedel, vyriekol a teraz ho zaujal hnev nad vlastnou malomocou, slabosťou. Cíti, že je pod vyššou mocou, darmo sa mu hádzať, trhať: vyššia moc drží ho tuho, neúprosne.

„A vy ste za mladi tiež boli po svete. Tiež ste chceli probovať,“ riekol akosi nasilu a hneď strnul od strachu, čo sa to opovážil povedať otcovi.

Starý sa len opovržlivo usmial, synov hnev ho neurazil ani sa ho nedotkol.

„So mnou to bola iná vec,“ odpovedá pokojným hlasom. „Ja som musel, lebo otec nevystavil dom a nenasadil viníc, koľko by

bolo nám trom bratom nadostač. A potom, keď som šiel z domu, na to tiež nezabúdaj, nemal som ani ženy ani detí. Ja som bol slobodný ako vták: ale i v tej slobode mi vždy stálo pred očami, vidíš, toto údolie, ten chatrný domec: ustavične žila vo mne nádej, že po bludárení zasadnem ja tu, zapustím korene, zabezpečím seba i moje deti, aby neboli prinútené blúdiť po cudzom svete, ako som bol prinútený ja. Ten cieľ som azda len dosiahol, od teba závisí, či budeš môcť udržať a zveľadiť svoje dedičstvo a rozmnožiť ho pre svoje potomstvo. To je tvoja Amerika. Držať sa motyky, vychovávať deti za dobrých, statočných ťesačkov. Lebo kto ich bude viesť a naučiť, keď im otec bude za horami? Kto ti bude spravovať ženu, ktorú i ty sám ledvým činom môžeš udržať na vôdzke? Nie, ani hovoriť o tom,“ pretrhol sa Mate vo svojom horlení. Videl syna premoženého, uhneteného pomermi, pritisnutého dôvodmi otca, a prebudila sa v ňom sústrasť. „Ja sa nikdy neprotivím rozumnej veci,“ doložil ako na vysvetlenie svojho rozhorlenia. „No táto ti, synko, nemá ani hlavy ani päty. Najlepšie ju zahrabať na večné veky. Miesto do Ameriky pôjdeme my zajtra pozrieť pod Kopicu hlavu, čo robí peronospóra,“ doložil už s úsmevom.

Ivan nahliadol, že podľahol. Kde by on, úbohý, s otcom – s tým človekom, ktorého sa najväčšmi bál od malička! Sklonil hlavu, obťaženu starosťami a najmä hlavnou starosťou: ako vydá počet z dnešnej zrážky pred Baricou? Ako sa jej predstaví; jej, ktorá mu jednoducho letí k hlave, že je sluha, horší od sluhy v tomto dome.

Otec vidí dobre jeho útrapy; tuší, čo sa to deje i čia je náuka. Umienil si, že pristúpi k veci. „Keď sme raz v takom tanci,“ myslí si, „dotancujeme ho do konca.“

„Teraz mi povedz, Ivan, ako si ty prišiel na takú myšlienku,“ ozval sa po chvíli. „Také myšlienky sa nerodia v tvojej hlave. Ty

sám pochopuješ, že sa nemáme čo báť ani hladu, ani biedy. I na-
jeme sa, i napijeme, i zvýši nám na predaj. Odkiaľ teda pochodí
ten tvoj úmysel?“

Syn nemôže slova prehovoriť. Pod otcovým pohľadom cíti,
akoby bol vystavený na pranier. Zdá sa mu, že to živé, prenika-
vé oko vidí dohlboka, do záhybov srdca, a číta v nich všetku tú
biedu, pod ktorou sa zmieta od toľkých čias; že meria celú ma-
lomoc, poddajnosť, slabosť, pre ktorú sa stal hračkou ctižiadostivej ženy.

Starý cíti, v čom je jeho syn, chápe úplne jeho stav a hľadá
naň opovržlivo.

„Ty mlčíš, a máš pravdu. Načo hovoriť? Viem i tak všetko,
možno viac než sa ty nazdávaš. Teba vyháňa z domu nezmest-
nosť ženská. Viem ja to. Neprajnosť, nežičlivosť, čo nežičí sebe
ani iným; čo ráta každú lyžicu, čo nosíš k ústam. Hriech, ktoré-
ho u nás dosiaľ nebývalo, ktorý sa vkradol do domu a chcel by
v ňom rozrastať. Ona tá prehovára, hudie, napráva, viem ja do-
bre, tvoja žena!“

Ivan sklonil ešte hlbšie hlavu. Prísne reči otcove dopadajú na
ňu sťa kladivo. Hučí mu v nej a šumí sťa pod vodopádom, cíti
slabosť a cíti faloš, ktorá otráвила úprimný pomer k otcovi. Na
čelo mu vystúpili krupaje potu a tvár mu horí od hanby.

„Čo klopiš oči a ovesuješ hlavu?“ horlí otec už v hneve nad
takýmto výjavom, nad ktorým sa sám začína hanbiť. „Ja sám sa
hanbím, keď ťa vidím takto! Hore hlavu! Pozeraj každému smelo
do očí. Bojuj odhodlane proti hriechu a,“ Ivan podvihol hlavu,
pozerá naľakane, čo to ešte vyjde. „Vytiahni sa spod cudzieho
jarma a buď sám sebe pánom,“ doložil otec s dôrazom. „Ženy
neslobodno poslúchať vo všetkom. A najmä, keď ich zaujme ne-
návisť...“

„Ja, ááce, neslúcham ženy!“ ozval sa Ivan urazený a šťastný, že sa mal nad čím uraziť. „Mne žena neradila a neradí. Ale viete sami: mať ju prenasleduje.“

„To je pravda,“ prisvedčil Mate. „Zato som ju i pokarhal.“

Ivana to posmelilo.

„Ja som už zunoval toto večné hryzovisko!“ vykrikol odrazu a pocítil, že mu padá ťarcha zo srdca, ktorá ho dusila od toľkých čias. „Čo ti osoží, že sa môžeš najesť a napiť do sýtosti, keď ti duch neodpočinie? A ako ti odpočinie, keď vidíš, počúvaš, čo sa robí medzi nimi? A keď by si sa chcel potešiť, príde jedna, príde druhá, rozbíjajú ti hlavu ustavične žalobami a ponosami. Ako by sa nezunovalo? Ako by sa ti nezažiadalo pokoja, hoc i ďaleko od svojich?“

„A,“ spokojne zvolal otec, s istou útechou, že čuje už raz úprimné a rozumné slovo, „na dobrej sme ceste, neboj sa! Vidím i ja, že nejdeme dobre. Tu treba, synko, naprávať. Zlo vytrhnúť i s koreňom bez milosti! Ale náprava nám nemôže prísť z Ameriky! Nie ani zatvárať oči, ani vyhýbať sa zrážkam, ako sme sa vyhýbali dosiaľ. Zlo treba chytiť za rohy, srdnate, junácky. Ženu treba vodiť, naučat', a ak treba, zavracať. Poblúdi ona ľahko, keď ju zaslepí nenávisť. Teda do roboty, synko! Ty na jednej strane sa pričiň, ja na druhej: dobrotky, čo sa dá dobrotky, zlotky tiež, ak bude treba. Ak si ty hotový, tu som i ja. Ak ty nechceš alebo si netrúfaš, nuž zasa som tu len ja: probujem si poradiť sám. Viem, čo mám robiť, ja som gazda, ja som otec...“

Znelo to už trochu ako hrozba.

Úbohý Ivan sa cítil ako medzi dvoma kameňmi. Tu otec a jeho krásne náuky – tam žena, ktorá sa pritiera, prehovára, mámi a naostatok plače... Stať na kraj – stať na kraj – to je pekná vec: ale kde je spôsob, kde je možnosť! On teraz vidí jasno, čo sa snuje. Barica by chcela prevziať opraty a mať si ich nechce dať. Ale čo

mu to pomôže, že teraz vidí tak jasno, keď sa mu pri Barici všetko pomieša, pomúti, a on zas nebude vidieť nič, iba motaninu, hmlu, nesklad a nad všetkým tým jej pohľad, ktorý ho podmaňuje, ochromuje... Stáť na kraj! Ale ako? prevracia vo svojej hlave a nemôžuc v nej vyjadriť nič poriadne, pozerá malodušne na otca.

„Vidíme, synko, že nie každý je súci na ženie,“ vraví otec s nádychom výsmechu. „Ženu treba vodiť a ne jeden miesto viesť ju, dáva sa sám vodiť... Konečne ani to by nebolo nešťastie, keby len vodila po cestách pravých! Nuž ale žena! Slepý vodi slepého, vraví Písmo. Tak i ty, synko. Uznajme si, čo je pravda – svoji sme...“

Ivanovi už nepríde na um, aby sa urazil alebo odporoval. Otcove slová sú pripravdivé, sám nemôže odškriepiť.

Otec prikryl synovu porážku plášťom súcitu a veľkodušne si ju nevšíma. Doložil už celkom veselo, dobrodušne:

„Teda sme ostali na tom, že do Ameriky nepôjdeš. Čo ty na to?“

„Ja pristanem.“

„No tak. To sme odbavili, a to je hlavná vec. Ešte sa my nebojíme,“ a okolo úst preletel mu úsmev, „ani len tých tam v kitli. No, čo ty na to?“

Ivan zas stojí v rozpakoch.

Otec doložil: „Azda si i ja sám poradím s nimi. Či pristávaš, aby ja sám začal ako gazda, ako otec?“

Ivanovi odľahlo: prisvedčil otcovi ochotne. Seba vytiahol z potýčky, stojí na zdravej strane. Čo na tom, že sa priznal k svojej malomoci? Priznal sa k nej konečne len pred otcom. Či by to bola hanba, pred mužom, ktorému v každom mihu, v každom pohybe sa vyráža odhodlanosť, rozhodnosť. On to sám uríadi najlepšie. Veď je otec, gazda je... No pochytilo ho trnutie, keď sa otec zodvihol z múrika a pokročil voľným krokom ku dverám. Zatajil

sa v ňom dych, keď ho videl zastať pred Baricou, ktorá sedí pri mesačku a pradiť. Čakala tu na výsledok porady medzi mužom i svokrom. Strhla sa i ona, keď ho tak znezdady videla pred sebou.

„A kde je mať?“ pýta sa Mate nevesty.

„Dnuka budú, možno ľahli...“

„Choď, Barica, pozri; ak neľahla, nech príde medzi nás...“

„Mohol by i Ivan,“ ozvala sa Barica, pozrúc na Mateho okom takým pokorným, aké Ivan na nej ešte nikdy nevidel.

„Keby mohol Ivan, bol by zaraz poslal Ivana,“ odpovedá Mate pokojne. „Ale mne záleží na tom, aby si šla práve ty...“

Nevesta sklonila hlavu a nehýbe sa.

„Teda nechceš, povedz doprosta, po hrvatsky, a bude koniec veci.“

„Oni nehovoria so mnou...“

„Povedz, že ju ja volám – iba toľko.“

No Barica sa ešte vždy nehýbe. Ivanovi potrháva v kolenách, skočil by, letel by ako víchor, poslúchol by, len aby sa skončil už raz tento výjav, ktorý ho trápi a naháňa naň triašku. A medzitým ona sedí nehybne, so stisnutými perami od vzdoru a rozhorčenia.

„Barica – ja by sa ťa čosi spýtal!“ začal Mate vždy ešte spokojne. Ivan je vo vytržení, že otec sa takto mierni. I Barica naň pozrela, prekvapená takýmto tichým tónom. Očakávala, že vypukne búrka. „Spýtal by sa ťa, koho ty chceš vlastne slúchať?“ Nedostanúc odpoveď, pokračoval zasa celkom ticho. „Lebo v pretúrovskej rodine bola starodávna obyčaj, že každý musel niekoho poslúchať. A staré dobré obyčaje ani my nezahodíme. Ja, ako gazda a otec, slúcham svoje povinnosti. Ivan a jeho mať slúchajú mňa, a ty? A či sa azda nazdávaš, že nemáš nikoho nad sebou? Tu sa mu už hlas zatriasol a obočia sa hrozivo stiahli. „V tom páde si sa veľmi

pomýlila. Dom je môj a všetko je moje: poriadok je u nás raz taký, kto je v mojom dome, bude slúchať mňa. Pôjdeš zaraz po mater!“

Jeden pohľad, a Barica vyrozumela, že sa dejú veci osudné. Ak neslúchne, kto môže predvídať, čo sa s ňou stane? Narážka, že dom je jeho, je aspoň jasná. Prišlo jej na um, len tak letkom, tých dvoje červíkov. Ak ona musí odísť z domu, odídu i oni, a čo bude z nich potom? A ak ostanú tu, musí sa s nimi lúčiť. Ani nemala odvahu domyslieť. Zdvihla sa a otvorila dvere na svokrinej izbe. O chvíľu vošli obe do pitvora.

„Mater dobre počuli, že ich voláte, a čakali,“ preriekla Barica a hlas sa jej triasol rozhorčením.

„Ach, čakala, či sa jej prihovoríš?“ preriekol Mate hlasom láskavým.

„Či je tak, stará? A teraz je všetko v poriadku. Nepôjdeme na odpočinok s hnevom v srdci. Pozhovárame sa, svorne a znášanelivo a zaspíme spokojnejšie. Či je tak, stará?“

„Ja som sa nikdy neprotivila. Vieš najlepšie, aká som bývala, či bolo kedy čo medzi nami...“

„Ja ani nehovorím, že bolo kedy čo medzi nami,“ odpovedá Mate veselo a priateľsky. „Ak čo bolo, to nepatrí sem, to sme vybavili už dávno... Ale ja o tom chcem raz prehovoriť, čo je medzi vami dvoma. Takto už ďalej byť nemôže, ani nesmie. Ja, že vy to samy medzi sebou odbavíte: preto som mlčal, čakal, úfal sa. Ale vidím, že vám to akosi nejde. Čo robiť? Musím sa ja zamiešať medzi ženské, a vidí boh i svet, že nie vďačne, ale z prinútenosti. Nuž ale s pomocou božou vybavíme i to v láske a svornosti.“

Pozrel na ženu a na nevestu. Stoja pred ním ako obžalované, odvrátená jedna od druhej. V Barici vrie, rumeň jej horí na líci, že sa musela prvá ponížiť. Horí jej v oku čudný plameň odhodlanosti, že sa viac ponižovať nedá. Mate hľadá na ne a úsmev

mu pohráva okolo úst, keď si pomyslí, že medzi týmito má zavládnuť láska a svornosť. I akoby bola v ňom pochybnosť, ako sa skončí tento výstup.

„Vy ste odkázané jedna na druhú, celý deň ste spolu v dome, vo vašich rukách je všetko, čo sa zhonobilo a zgazdovalo. Rozvážte si dobre, aké to bude šafárenie, keď sa vy budete hrýzť medzi sebou. Ako bude dom rásť a prevkitať, ak vy, čo ho spravujete, nebudete nažívať v svornosti a láske? Tak veru sa musí všetko navnivoč obrátiť, čo sme my v poli našimi mozolmi nadobudli. Lenže ani Ivan, ani ja nedáme si rozptyľovať, čo sme zhromaždili horko-ťažko. To už nie! Radšej by sme zverili dom druhým rukám, ako vidieť takéto gazdovstvo. A či sa nazdávate, že by sme to nemohli?“ A Mate pozerá prísne na Jeru, ktorá sa už-úž strojila skočiť mu do reči a teraz pod touto hrozbou stojí zarazená. „Nevyzeralo by to pekne, keby musela prísť cudzia ženská za gazdinú, kde sú dve gazdiné: ale radšej nech sa svet smeje, akoby sme mali hľadiť na skazu nášho domu. Či ste si len kedy pomysleli vy, svokra a nevesta: akým príkladom predchodíte nevinné deti? Ony v útľom veku hľadia na vás, všetko si zachovajú, čo vy robíte, čo vy hovoríte: aké to náuky budú čerpať od vás? Čo to bude s nimi, keď odrastú, keď sa budú mať v dome pomestiť, jeden druhému ustupovať, keď budú mať otrávenú dušu vašou nenávisťou, zvadou a nezmestnosťou. Či neustrniete aspoň nad nimi, keď už iné nič sa vás netýka?“

Jera začala vzdychať. Narážka na deti dotkla sa jej srdca. I nevesta sklonila hlavu a hruď sa jej mocne vlní. A keď pozrela na starého, v očiach jej zaihrala slza povďačnosti. Vycítila z jeho reči, z výrazu jeho tváre všetku lásku, čo prechováva k jej deťom; on, o ktorom vždy myslela, že na jej deti nikdy nemyslí.

Sám Mate, keď skončil, bol dojatý; miesto toho, aby bol hromžil, odmäkla mu odvaha a v srdci zavládli nežnejšie city.

„Podajte si ruku a pomerte sa,“ dokončil ticho, hlasom, v ktorom zachvievalo rozochvenie. „Zabudnite, čo bolo, a počnite už raz život nový. Pokoj boží nech zavládne v tomto dome: pokoj i veselosť a úprimnosť. Podajte si ruku, ak chcete, aby sme boli všetci šťastní a spokojní...“

Ivan hľadá na svoju ženu a diví sa, ako jej tvár prijala výraz miloty a nežnosti. Srdce sa mu pohlo nad týmto novým obrazom, zdalo sa mu, že Barica nebola nikdy taká pekná. Mate tiež s úľubou pozerá na ňu a myslí si: „Dobrá je, srdca dobrého. Prístupná lepším hnutiam. Keby ju mal kto viesť... No tu preletel mu tieň po čele, pri ňom stojí jeho Ivan v celej svojej malomoci, nemý svedok tohto výstupu. Ba či sa kedy vzchopí, strasie tejto slabosti...“

No nemal kedy zaoberať sa synom, lebo z nevesty pohľad sa mu zviesol na Jeru. Ani ona nemohla sa ubrániť dojatosti, to je pravda, ale nebadať na nej hotovosť na zmierenie. Mate hľadá na ňu prísne, a pod váhou toho pohľadu klopi oči a stíska pery.

Barici neušlo, že Mate je na jej strane. Zmocnilo sa jej radostné rozochvenie, lebo i muž ožíva pod jej zmierlivou náladou. Už sa obrátila k starej, že jej podá ruku, keď ju Mate chytil za ňu a zadržal ju.

„Vidím tvoju ochotu, Barica, ďakujem ti,“ prehovoril starý laskavo. „Ty si sa prvá prihovorela materi, teraz je na nej rad, nech i ona popustí.“ Z čiernych očí Barice poliala ho celá žiara vďačnosti. Jera sa zľákla, že ide prehrať a na nej zhrmí mužov hnev.

„Prečo by sa nepomerila,“ prehovorila cez zuby. „Ani som sa nehnevila. Ja som len chcela, aby bolo všetko, ako boh prikázal, a nech sa plní jeho vôľa.“

A podali si ruku nevesta a svokra. Mate schválne prehliadol, že stará podľahla len krajnej nutnosti, zmierenie je teda len

naoko. „I to je čosi,“ uspokojuje sa, „teraz z prisileností, druhý raz bude z ochoty...“

„No tak, koľko bolo treba rečí!“ zvolal veselo. „Nebozkali ste sa, no ale dnes dajme pokoj.“

„Ešte to by chybelo!“ durdí sa Jera.

„Teraz je hneď inakšie v dome!“ zvolal Mate. „Hneď sa tu veselšie bude spať. Len si ho teraz už hľadte, toho svätého pokoja. Vidíte, ako sa ťažko nadobúda.“ Zrazu, akoby mu čas prišlo na um, zvolal: „A či viete, že je na dnes týždeň fiera?“

„Veru,“ zvolala Jera, „prišla chytró. Ale nebude veselá. Indy koľko sveta bývalo!“

„Nám musí byť veselá,“ zvolal Mate. „Mohlo by sa dievkam písať, nech prídu...“

Jere zajasali oči; muž uhádol, čo jej chybí. Vidí zas Matiju i Katicu, hoc len na dva-tri dni, kým minie hostina. Pozrela naňho vo vytržení.

„Nech píše Barica!“ zvolala Jera v zabudnutí, a na tvári sa jej rozlial rumenec od hanby, že nevestu pomenovala po mene.

„Vďaka, mame moja!“ odpovedá Barica.

„Tak dobre, na tom sme ostali,“ pristal Mate. „A teraz dobrú noc, neskoro je.“

Odišiel popredku, a keď sa za ním poberala Jera, pocítila odrazu, že ju držia okolo hrdla a na tvár jej padá bozk veselý a čujný. Okriala pod ním aspoň na okamih; čo bolo okolo srdca trpké, chladné, rozplynulo sa.

„To ja na dôvažok, mame moja, a na dobrú noc.“

„Nech ti boh odplatí, dievka moja,“ zvolala stará a na oku zaskvela sa slza. Vrátiac jej bozk na ústa, doložila: „Dobrá noc i tebe, a boh na pomoc!“

2

Fiera

Deň pred hostinou začali sa na našom námestí diať veci, ktoré sa len pred hostinou dejú. Muly a mulice, koľko ich len jesto v našom meste, sú v ťahu na ceste, ktorá vedie z Dolčín do nášho mesta. Donášajú truhly s tovarom, tuho okované železom, o masívnych pántoch a zámkach. Donášajú všelijaké laty, žrdky, dosky, kobyliny a plachty, vôbec všetko, čo sa vyžaduje na vystavenie poriadnych šiatrov. Za týmto stavebným materiálom prichádzajú kupci. Zámožnejší poklusávajú na muloch, chudobnejší idú pešky, v jednej ruke klobúk, v druhej ohromná červená šatka na utieranie znoja. Nájdeš medzi nimi medovníkárov, perníkárov, čižmárov, garbiarov, krpčiarov, kotlárov a podobný kočovný národ. Na námestí sa vystavilo celé mesto šiatrov fantastickej podoby, pripomínajúce časy, keď i naši otcovia tiahli takto za svojimi stádami. V dolčinskom prístave zišiel sa celý roj bracér a trabakulov i menších člnov, na ktorých títo sťahovavci presadili kanál. Doštverali sa z Prímoria s včasnými figami, Bosniaci s ranými hruškami, Poličania s neskorými čerešňami. Ba privesloval až hen z druhej strany Adrie podnikavý Pulíz, nesmierne zafúľaný – neumýva sa, ako vieme, len vo výročité slávnosti, i to iba profil – doniesol na predaj ohromnú pulízsku cibuľu, cesnak a k tomu hľby hlinených hrncov a rajníc. Nechybí ani pekár so svojimi povestnými rafiolmi, dalmatínskymi to zaliepancami. Pod dajedným šiatrom je už i tovar vyložený. Ľudia si ho obzerajú

zďaleka, akoby okúňavo, ponechávajúc si kúpu na zajtrajšok. Mnohí kupci prestreli plachtu na zem a vykrámili na ňu svoj tovar, len tak pod holým nebom. Sedia si tak na zemi s podvitými nohami po turecky, fajčiari z krátkej luly alebo cigarety.

Večer, keď horúčava ako tak popustila a slnco nebáda tak bezohľadne do očí, vybrala sa i elita mesta pod šiatre. Páni sa držia okolo hlavy mesta, načelníka. Medzi nimi vyniká obrovská postava obecného doktora, kráča krokom knísavým, akoby sa nohy na automatickom stroji mykali, prezerá potravné články a nado všetko ovocie: skúma ho, či je zdravé a zrelé. Dámy zas sa utiekli pod ochranné krídla šory Andrijany, ktorá, nemajúc svoje deti, protežuje všetky naše slečinky, ktoré sú na vydaj a ktoré, to sa už vie, stoja o takú protekciu.

Už táto predbežná prehliadka musela vypadnúť mnohosľubne. Načelník aspoň rozsúdil:

„Fiera bude in ordine. Prihotujte si, doktore, ihly a cverny a i flajster.“

„Nech príde, čo má prísť,“ odpovedá doktor, „nebudeme nepripravení...“ A popravil svoje lesklé okuliare, ako to už má obyčaj, keď ho čaká daka tuhý robota.

„A čo je s tou muzikou?“ pýta sa zas starostlivo hlava mesta. „Že ešte nechodí!“

„Nemôže prísť tak skoro,“ odpovedá šor Baldo, tretí ašesur obecný, predseda okrášľujúcej komisie, vôbec náš magister elegantiarum, hladiac sa rukou po bielej veste a pohodiac kabátik, prehodený v tej horúčave len tak po pleciah. „Zo Sv. Ipolita treba dobré dve hodiny s mistrálom, a dnes neduje mistrál: musia nahrádzať veslami. A naostatok i dobre, že sa oneskorili. Neboľo by koho poslať proti nim. Všetok statok, ľala, má s kupcami dosť roboty.“

„Ben!“ pristáva načelník. „Len ich treba privítať slušne.“

„Akože!“ prisviedča šor Baldo. „Vino je hotové a Duje upečie dvoch barancov.“

„Veď tak,“ pokyvuje načelník hlavou, „nech nás neohovárajú po Sv. Ipolite. Vieme, akí sú nenásytní takí ľudia! Ale čo robiť? Bez muziky fiera je otupná a ani nie fiera. Úbohý národ hrdluje deň po deň: nech sa zabaví aspoň v tú fieru...“

U šora Kuzmu v pivnici, vyprázdnenej ešte zjari, zariadili si naši rezervisti a vyslúžilci kasáreň a či strážnicu. Po kútoch sú rozostavené pušky najrozdielnejších systémov a pred pivnicou postávajú alebo sa tmolia sem a tam naši vojaci v námorníckej uniforme. Veliteľom zboru je šor Dinko, poručík v rezerve, od pechoty síce, no vzdor tomu podriaďujú sa mu mornári, hrdí na svoju branžu. Oficiér je oficiér a čo aj od pechoty.

Vojaci, zazrúc pánov mestských a vôbec všetko, čo je súcejšieho v meste, postavili sa do haptáku a zasalutovali.

No načelník so sprievodom nešiel k nim, ale k šore Dore. Ona prepustila svoju „dvoranu“ mládeži na zajtrajší ples. Dvorana Čitaonice je síce i väčšia i slávnostnejšia, no tá sa nesmie v taký deň upotrebiť na tanec, keď je prepotrebná na reprezentáciu. Mladý pán Niko, Đovani, Ante a druhí sú práve v najlepšej práci. S vyhrnutými rukávmi, v bielych plátenkách, ako ich nosí mládež v kanikule, pribíjajú drapérie vo farbách národných, chorvátskych totiž, i vence, upletené z boroviny a myrtovia. Vešajú lustre a zrkadlá, vôbec ozdobujú dvoranu. Na štíte svetlice skveje sa podobizeň Anteho Starčeviča, pustovníka, ktorý sotva kedy bol na plese osobne, nuž ale vzdor tomu ho sem postavili, azda preto, že bol mládenec. Tri ženičky čakajú so šaflom čerstvo varného lúhu, aby bola i vydrhnutá podlaha, keď už všetko bude hotové.

„Pekné, krásne, utešené!“ pochvaľuje šor Baldo. „Dekorácie nie najhoršie. Len či sa tu dá tancovať! Čo myslíte, doktore?“

„Ach, čo,“ vraví ktosi z pánov, „mládež sa vykrúti i navrch ihly...“

„Viem ja, viem dobre, chvalabohu! I ja som bol mladý!“ odpovedá šor Baldo s úsmevom: „Ale bezpečnosť! A za bezpečnosť zodpovední sme my!“

Doktor nadul ústa, obzerá sa sem a tam, no nenachodí nič chybné. Potom zadupkal a podlaha ako každá podlaha, sa rozhojdala. Z pivnice, kde je improvizovaná krčma k zajtrajšej hostine, ozval sa výkrik:

„Ký čert sa to tam hádže? Ale chceš so všetkým činom zletieť do pivnice?“

„Toto ostatne nie je môj referát,“ vyhovára sa doktor, naprávajúc okuliare. „Ja nie som staviteľ.“

Šor Mene, ašešur štvrtý a posledný, bývalý podujímateľ stavičiek, poškrabal sa za uchom a zasa zadupkal. Podlaha sa zas len zahojdala. Šor Mene sa rozkročil, poškrabal sa za uchom a rozmýšľa, ako to len on vie. Vie totiž veľmi významne mlčať. A keď prerečie slovo, to už zaváži všade; všade, okrem v jeho vlastnom dome. Teraz mlčí, rozmýšľa tým väčšmi, lebo jeho slovo má rozhodnúť nad tancom: či totiž má byť tanec, alebo nie...

Mladí ľudia žmurkajú jeden na druhého a usmievajú sa.

„A boga ti, gospodaru,“ ozval sa odo dverí Medo, paholok šory Dory, čo bol navláčil toľko tej chvojiny, „čo sa trápiš a lámeš hľavičku, keď je všetko v poriadku. Môžeš, ľaľa, robiť, čo len chceš.“ S tým uklákol zasa a vyskočil vozvysok, ani čo by tancoval odzemok. Povala sa zas poriadne rozhojdala. „Nepadneš, neboj sa. A povala tiež musí urobiť svoje, to je raz darmo.“

„Nehovori hlúpo,“ ozval sa doktor.

„Statočne hovorí, ako pravý človek!“ zvolal šor Baldo.

„A potom,“ doložil šor Mene dobroprajne, „ak by sa kto obával, mohla by sa hrada tam v pivnici podoprieť stĺpom. To sa často tak robieva.“

„A to už nie, preboha, gospodaru!“ zvolal zas Medo. „Takto sa ti hojdá celá dľa svojej prirodzenosti, lebo nemôže inakšie. Ale keď ty raz podstaviš stĺp, tento koniec ti bude frungať dohora a tamtoten nadol. Môžeš sa prestrieť ako nič a rozbiť nos, alebo ti hrada vytrhne kus múru...“

„A zasa nehovorí tak celkom hlúpo,“ usmial sa doktor.

I načelník prikyvuje hlavou. Šor Mene sa zamyslel hlboko nad hlbokými záhadami fyziky a mlčí.

„Pravý človek!“ pochvaľuje Meda šor Baldo, tľapkajúc ho po pleci.

„Videl som ja takých vecí dosť, gospodaru!“ chvastá sa Medo, posmelený pochvalou toľkých pánov. „Ale čo osoží spomínať!“ A pomkol červenú čiapočku, ako ryndzik, do tyla.

„To je pravda,“ zasmial sa načelník, „u vás vo Vlašskej máte na výber dvorán, koridorov a podláh a pivníc...“

„A predsa žijeme a sme, chvála bohu i svätému Roku, zdraví. Ľaľa!“ Buchol dva-tri razy do prs, až zdudneli. „No, rec ty, gospodaru, čo si od toho remesla,“ obrátil sa k doktorovi, „či tak zvoní kadejaká hrachovina!“

„Chlap si, Medo, ani dub!“ pochválil ho doktor.

„Bože daj i tebe zdravia, i blahoslavená Panna!“

Kedysi pred samým večerom pritiahli konečne i muzikanti, a to veselo a hlučne, s muzikou. Trúby a bubny ozývajú sa mestom. S nimi a za nimi bosí šarvanci i mešťania starí a mladí. Čo má nohy, všetko sa poberá na námestie. Dupočul i starý, slepý Mikula, že kdesi čosi hrmí, sediac pred domom vytŕča ruku, či nezačalo pršať.

„Nie, búrka nie je, ale čosi je. A možno zemetrasenie. Čoho sa nedožiješ ešte na tomto svete, hriešny človeče! A všetko uteká ta kdesi...“

Muzikantov privítal sám šor Baldo vzletnou rečou, ktorú bol síce naštudoval, ale naostatok predsa len musel ju z čapice vyčítať.

Došlo i hostí mnoho, z okolitých i ďalších miest a dedín. Najviac takí, čo majú tu rodinu, alebo zas tí, čo pochodia z mesta a usadení sú kde-inde. Každý hľadá aspoň len raz do roka nakuknúť do rodného mesta: a kedy by bolo zručnejšie, ak nie práve v hostinu, keď sa baranec krúti na ražni? Po uliciach a na námestí všade cudzie tváre, alebo aspoň odcudzené, zriedkavé, všetko sa to víta, stíska si ruky, objíma a bozkáva...

Nuž nálada ako v hostinu!

U Bercov pod Grabovikom sedia práve pri večeri. Jera sa točí svižne okolo stola, vysluhujúc vysmiata, pasúc oči na svojich dievkach. Sú utrmácané, nevoziatka: vyše dvoch hodín ich sepkalo na muloch. V Dolčinách dnes nebolo parníka, museli vystúpiť v druhom prístave, ktorý je dve hodiny od nášho mesta. Sám Ivan šiel im oproti a dohnal ich bez všetkej nehody, čo znamená niečo pri našich krkolomných cestách. A Barica, aká je vysmiata! Vynukuje a častuje švagriné, ani čo by ona bola gazdiná. Jere nepríde na um, aby jej teraz popierala právo gazdinej: veď ho používa na to, aby čím milšie privítala jej dievky. A aké sú krásne, aké milé. Materino oko nemôže sa dosť napozerať, nakochať na nich! Obe počerné, s krásnymi lesklými vlasmi. I oči majú po materi, veľké, čierne, ktoré čajsi tiež vedia zasršať plameňom... Matija je vážna, i v držaní i v pohľade. Celá bytosť dýše uspokojením, všetko sa nachodí v úplnej rovnováhe. Ona si je vedomá, čo je jej cieľ, ktorá cesta vedie k nemu, cesta rovná, hladká, vychodená: ona už má na koho myslieť, ku komu pripínať všetky nádeje, všetky očakávania...

Mladšia Katica pozerá na svet ešte zjašene, jej bytosť je neustálená, v pohľadoch i pohyboch nepokoj a čudné vlnenie, ktoré sa nedá napred uhádnuť ani vystihnúť, ktoré pozorovateľa podchvíľou prekvapuje a tým samým púta. V jej duši ešte nič nie je dokončené, iba čo v nej panuje napätosť, očakávanie čohosi neznámeho, veľkého a divného...

Jera sa im prihovára, zahrnuje svojou láskou. Oči jej svietia i radosťou, i hrdosťou a uspokojením. Hlas je tiež nežný, ani netušiť v ňom drsnosť, ktorá sa ho často zmocňuje, keď mala čo povedať Barici. Matija si berie na tanier domáceho zelia, chutne pripraveného na oleji, čistom ani zlato. Ujedá si chutne a nenútene, vidieť, že jej v cudzom svete oddávna chýbalo toto domáce, každodenné jedlo, na ktorom takrečeno odrástla. Len čo sa zložila, hneď sa vybrala do záhrad a poprezerala, či sú hriadky v poriadku, ako bývali, kým bola doma a riadila a plela. Katica nie. Ona si berie na tanier málo, je akosi maznavo a váhavo, akoby sa bála, čo robí, že sa to nesvedčí. Krúti nosom i nad starosvetkým riadom, vyzdobeným kvetmi a palmami.

„Takýchto tanierov už nikda vo svete nevidáť,“ poznamenala konečne. „My máme ich celkom biele, iba čo je zlatý pásik okolo venca.“

„Ach, dievka moja!“ zvolala Jera. „My sme chudobní, kde by my!“ A potajme sa jej vzdychlo. Možno i zahanbila sa, že dievky musí častovať z takého riadu.

„Nepozeraj ty nikdy, aký je tanier,“ zamiešal sa otec.

„Hlavná vec nie je, aký je, ale čo je na ňom. Videl som ja i hladnú pýchu. Na večeru jedna sardela: ale tanier porcelánový! Pekná objedza!“

Katica stisla pery a nepatrne pohodila hlavou, sľaby od vzdoru. Rozšírila záhyby svojej žltej zásterky s veľkými kvetmi a vyhládza

ich. Treba uznať, pristane jej táto zásterka, Jera ide oči nechať na nej. Aké to zas starosvetské náhľady, aké nudné náučania! Má že sa ich zas napočúvať od otca, kým bude tu, pod Grabovikom, kde nevidíš ani vtáčka, ani letáčka! Kto to len vydrží? Ona veru nie, ktorá chodí každý večer na nábrežie, kde sa hemží celé mesto, počúva muziku, hádže pohľady, často významné a vyzývavé, omamuje sa, zabáva, nepripúšťa si starosti o dnešok ani zajtrašok, usiluje sa využiť, čo poskytuje práve okamih. A tu pánu bohu za chrbtom, ako to tu všetko triezve, každodenné, ošúchané a ťažké. Ťažké ani tá sedliacka motyka, ani tá krvopotná robota o hlade a smäde na slnečnom úpeku...

Mate pozerá na svoje najmladšie dieťa s väčšou nežnosťou ako na druhú, na solídnu Matiju. Jej náhľady, nezrelé, nevyvarené, prijíma so zhovievavým úsmevom. O prísnosti v hlase i pohľade ani chýru, keď sa k nej obráti. Iba na parády, zásterky, kučery okolo čela hľadá nedôverčivo a s opovržením sedliaka.

Po večeri ostali všetci za stolom. Barica upratuje s chvatom, len aby mohla čím skôr zasadnúť do toho kruhu, kde starý vývodí. On zapálil svoju krátku lulu, oprel sa pohodlne v kresle s trocha nohami s oblúkovitým operadlom, ktoré len pri slávnostných príležitostiach sa používa.

„No a teraz rozprávajte, deti!“ preriekol veselo, „čo a ako sa to vy tam máte...“

„Ja veľmi dobre, čáče,“ odpovedá Katica. „Roboty málo a od pol druhu roka nadobudla som si dvojce šiat. Jedny uvidíte zajtra. Prvý raz som ich mala na Turíce. Budú akiste ukrčené; bude ich treba prejsť železom. Okolo hrdla sú biele čipky: mne veľmi pristanú. A tento krížik mi darovala pani, týchto Vianoc...“

Za čiernu šnúročku vytiahla zlatý a možno len pozlátený krížik. S krížikom spolu zabelelo sa jej mladistvé hrdlo, krásne,

okružhle, na ktorom prebája nežná modrastá pleteň žíl. Stará Jera zazrela čipky, ktorými je košeľa okolo hrdla obrúbená. Zahíkala, oči jej svietia a medzi tvrdými, nemotornými prstami rozťahuje a prezerá jemné tkanivo.

„Za mojich čias sa to nenosilo,“ prehovorila konečne s úľubou. „Pekne si zaodetá...“

„Takéto mám ešte dve košele a dva reklíky,“ chváli sa dcéra zapýrená od hrdosti. „A tuto prsteň ešte,“ ukazuje materi prst, obracajúc ho pred svetlom, až kameň na prste zaihral dúhovými farbami.

„To je diamantín!“ zvolala mater vo vytržení.

„Behal okolo diamantína,“ nadhodila Matija s výsmechom na tvári. Zunovalo sa jej už to sestrino chvastanie. Voľky-nevoľky cíti sa ponížená pred ňou, pred tým smelým nábehom do panského života.

„Čo na tom!“ zvolala Katica. „Len nech bude pekný. No a aký je, mame?“ A proti svetlu ho poobracala, takže zahral zas farbami pred očami starej.

„Ligoce sa ani ten, čo má šor kurat, keď slúži o slávnostiach omšu. Pekný je, radosť ho je vidieť.“

„To sú skoro všetko dary,“ dodala Katica hrdo, pohodiac hlavou. „Chodí do nás veľa hostí, nuž každý obdaruje, keď odchodí.“

„A Matija čo?“ obrátila sa mať k staršej.

„Ja nevyhadzujem peniažky na parádu,“ odpovedá ona seba-vedome, nie bez narážky. „Mám čosi šiat a sklíčka nejdem vešať na seba. Groše mi uložil hospodár do banky. Zídu sa nám...“

„To je už rozumná reč, hej veru!“ prisviedča starý s oduševnením. „Tak som i ja kedysi. Gazdovlivosť je prvá cnosť gazdinej. Nuž i obliekať sa treba, ja nehaním, božechráň. Ale sklíčka, zrakdlá, handričky: to je márnosť. Hlúpy uverí, to pravda, ale aký ti z toho úžitok? A múdry ťa vysmeje...“

Tvár Katice sa zachmúрила, na oči sa jej tísnu slzy. „Nemôže ma vystáť, zhrýza sa sama v sebe; vidím ja, o mňa nestojí, ani mak...“

„I ja tak myslím!“ zvolala Matija živo a oči jej zasvietili vnútorným uspokojením. „Paráda sa ľahko ošúcha, oderie a truhla ostane naostatok prázdna.“ Potom doložila hlasom tichším, akosi tajomným: „A načo mi je paráda? Ja jej nepotrebujem. Ja už mám mladého!“

„Ba čo ešte!“ zvolala ustrnutá mať. „Mladého! A ako to, dievka moja, keď my nevieme ničoho!“

„Nespomenul ničoho do včerajška, hádam sa okúňal,“ odpovedá ona s iskriacimi očami. „Ale dával mi znať takto, i nadhadzoval... Iba keď som povedala, že idem domov na fieru, to ho pohlo. Možno i zľakol sa, že sa mi doma trať druhé šťastie. Tak mi dal slovo...“

„Čo mi nevravíš!“ diví sa mater, skoro preľaknutá. „A čo je on zač – či je súci takto?“

„Nuž človek takto rúči, nič sa o ňom nevie. I panej sa pozdáva. I robotník je vraj súci...“

„Murár, hahaha!“ vybúšila Katica v smiech, že sa od toho výbuchu až musela oprieť o stenu. „Murár je, mame moja. Fúzy má ako oheň a pehavý...“

Neušlo nikomu, že v tom smiechu ozýva sa nielen veselost a roztopaš, ale možno i trochu závesti. Neušlo to najmä otcovi.

„Zato môže byť ešte človek poriadny i hodný,“ preriekol vážne a šibol ju prísny okom, že jej smiech razom primrzol na ústach. Začervenala sa i pre toto pokarhanie a vari ešte väčšmi preto, že sa nikto na jej poznámke neusmial.

„A mne sa páči!“ riekla Matija hrd. „Preto nič, že bol murárom. Teraz je už palier a má v meste záhradu i domec.“

„To by už bolo niečo,“ poznamenal otec tichým, pokojným hlasom. „Ale to nie je ešte všetko. Treba ho najprv spoznať. Lebo známosti prenáhlené nebývajú dobré. Nuž rozváž si najprv dobre, Matija moja. Také šťastie môže sa ti trafiť i tu, a dom je dom, dievka moja. Známe ľudí od malička, môžeme skôr vynájsť, čo je v kom... Druhému sa ty nedaj miešať do svojich vecí, ani panej, lebo ty budeš s ním žiť a nie ona, ak sa zaň vydáš.“

Matija ovesila hlavu, pod dojmom otcových rečí. Rozvažuje skutočne o tom svojom šťastí. Nuž darmo, je pekný, nie je ani zďaleka! Ale pohľad mu je milý a oči úprimné! Nie, nemožno, falše v ňom nieto. O každej veci hovorí tak rozvážne, múdro; k nej cíti opravdivú náklonnosť. Každé slovo, každý pohľad, všetko, čo robí, prezrádza hlbokú, úprimnú lásku. Prečo by ho mala zohrdiť, keď by ju i tak srdce bolelo a nenašla by viac nikde pokoja? A potom, veď vyrástla tu doma, rozkvitla pred ich očami: a či sa našiel jeden jediný, ktorý by bol pozrel na ňu tak od srdca, preriekol jej kedy slovíčko, pri ktorom by jej srdce zabúchalo? Nie, prechodili popri nej, ani jeden si ju nevšimol. A že nie je bohatý! I pani vraví, že má svoje remeslo, a to je hodno vždy toľko ako majetok. Len nech nebude márnотratník, a on je veru šanovlivý. A potom je človek vážny, ktorý čo prehovorí, to hovorí z presvedčenia, a nielen tak do vetra...

Mate šípi, v čí prospech vychodia všetky dievkine úvahy. Ovesil hlavu, preletela ňou myšlienka, že zas jedna vetva sa ide odčesnúť od rodinného stromu. „Opúšťajú hniezdo, jedno za druhým, opúšťajú. Naostatok ostaneme sami, sťa figový strom v poli, s obkľiesnenými konármi.“ Na srdce sa zavalila ťažká predtucha osamotenía, ktoré každému padne za podiel v ostatnú hodinu, i keď ho okružuje rodinný veniec. Veď každého čaká na samý ostatok lúčenie, úplné osamotenie, keď všetky, i najtuhšie zväzky sa

spopretfhajú. Každý má svoju dráhu vymeranú pre seba, ktorú musí sám prebehnúť...

No Baricu potešila Matijina zvesť. V dome bude zas o jednu menej... Zdá sa jej i krajšia i milšia, než bola pred chvíľou. Prv sa musela nútiť do veselosti, teraz je jej radosť úprimná. A keď jej Matija chcela pomôcť pri upratovaní, riekla jej srdečne: „Ah, ďakujem, ďakujem – neustávaj sa, beztoho si ustatá.“

„Čo ako,“ dokončil otec, „treba si, ako svedčí, rozmyslieť. I ja by ho chcel najprv vidieť.“

„Bez toho by sa i tak neobišlo,“ podotkla Matija. „On by tiež rád prísť sem, aby ste ho poznali.“

„A poznať ho je dosť ľahko,“ zamiešala sa Katica. „Vlasy mu horia, vidíš ho na strelenie.“

„Nuž počuli sme už raz, aké má vlasy,“ riekol otec, „nebolo treba opakovať. Potom si ešte zachovaj, že krása je kvet, ktorý najľahšie vädne. Ale to sú veci, ktoré ty nerada vstupuješ si do hlavy. Miesto toho, ako vidím, zaujala ťa márnosť: parády, chvast, oslepovanie druhých. Čo ako, tvoji páni sa mi nevidia, lebo ťa ne-naúčajú. Alebo je hlava prázdna a nič sa nechce vmestiť do nej: dosť na tom, nevypínaj sa, dievča! I tekvice pláva na mori, lebo je zdnuka prázdna. To si zachovaj!“

Slová boli ostré a otcov hlas prísny, karhavý. Katici sa tisnú slzy do očí a v hrdle akoby ju dusilo. Zabolelo ju najväčšmi, že lekcii počúvali i druhí a nebodaj sa zaradovali, najmä Matija. Nebola by za celý svet pozdvihla pohľad dohora; zdá sa jej, že by sa prepadla od hanby.

Jeru ešte väčšmi urazila mužova bezohľadnosť. Prebudil sa v nej vzdor, bola by skočila brániť svoje dieťa, ktorému sa robí taká krivda. No nemožno tu vzdorovať, načim prihnúť šiju. No nemôže sa predsa zdržať, aby nepristúpila k dcére a nepohľadila

ju po hlave, po tých havraních vlasoch, z ktorých akoby sršali iskry proti svetlu.

„Keď otec karhá a hreší, mať nesmie hladíť!“ riekol Mate prísne. „Dolu tú ruku!“

Mať odtrhla ruku a utiahla sa skromne, pozrúc na stranu placho, či sa nenahneval muž. Ale na ňom nepozorovať ani najmenší znak hnevu. Skôr pozerá dobroprajne a vlúdne na svoju rozdráždenú dcéru. No i jej do srdca pozvoľna vkráda sa akýsi pocit bezpečnosti, čo hneď i nevlúdnej, tvrdej a prísnej. Bezpečnosť, že je pod vyššou mocou, ktorá vládne, rozkazuje, vedie, a to neúprosne, ale zas i štíti a chráni. Vtiahla zas do duše pokora pred touto mocou, oddanosť a bezpodmienečná dôvera; cíti sa ako za predošlých čias, kým bola ešte decko. Staré zväzky sa nadviazali a upevnili a jej je jasné, že je toto jej jediný svet. Priestranné svetlice v meste, v ktorých vládne jej mladá pani, viac dôvernica než pani; elegantné náradie, ten celý svet, preplnený vôňou vyšších túh a vzletov, zapadol do úzadia, akoby ho ani nebolo: zdá sa jej, že to bolo všetko bájka, čarovný sen...

Áno, tu je všetko inakšie, triezve, surové, no napriek tomu je tu bezpečná, pevná pôda pod nohami. Nemožno zaviaznuť, pokľznuť, lebo všetko je také jednoduché a jasné, hoc i trochu jednotvárne. Tu vládne on, mocný a pevný, ani čo by bol vykrešaný z kameňa, s ohorenou, drsnou tvárou, ktorej mohutný nos dodáva prísnosť a neúprosnosť. Ale zato predsa je tu tak teplo, milo, dôverne, mimovoľne cíti zas, že nie je sama, opustená, blúdiaca sirota, ale dieťa, nad ktorým bdie starostlivé oko otca, ktoré bráni jeho mocná ruka.

„No, deti, poďme spať!“ preriekol konečne Mate, odkladajúc lulu.

Matija pozdravila svojím krotkým úsmevom všetkých vospolok a zmizla v dome. Jej odľahlo, odkedy je tu; zdá sa jej, že odkedy odišla z domu, nikdy nebola takto spokojná. Katica sa poberá za ňou, ešte vždy zahanbená, pokorená váhou otcovej osobnosti. Tu keď prechodila popri ňom, pocítila na svojej hlave jeho tvrdú, ťažkú ruku. Druhá ruka, tiež taká tvrdá a široká, pohladila ju po mäkkom líci a pritisla k mohutným prsiam. Katica sa náruživito hodila na tie prsia, niečo sa v nej rozviazalo, padli akési hrádze a duša pláva v blaženosti. Slzy naskočili na oči a zaplakala šťastím na otcových prsiach.

„Dobrá ti noc, moja!“ riekol s vrúcim prízvukom, z ktorého vyrozumela, že je ešte vždy jeho najmladšie mazniatko, ako vždy bývala. Pozrela mu oddane do očí, rozohriata citom detinskej lásky a vtisla mu na líce, zarastené ostrým strniskom, vrúci, veselý bozk.

A keď vstúpila na odpočinok, pocítila i ona jasne a určite, že takto sa líha len pod rodičovskou strechou; všetko ostatné je dym a klam...

Na námestí už pred ôsmou ráno mrví sa hľba sveta. Kupci povykadali svoje krámy a tovar, svet si ho obzerá a i kupuje. Krdle detí tiahnu s trúbeľkami, hrkálkami a harmonikami. Zastavujú sa len okolo košov s ovocinou, ak nič iné, aspoň sa dívajú na včasné hrušky a veľké figy a prežierajú slinku. Chlapi, či ženáči a či mládenci, podperení sú bez výnimky, najviac klincami. Jedni ho majú zastoknutý za uchom podľa starej obyčaje, druhí, čo videli kus sveta a slúžili na vojne, vsadili si ho do gombíkovej dierky.

Zazvonilo na malú omšu a zápäť prešiel i kurat, náš dobrý don Roko, po námestí. Je v reverende, na prste skvie sa mu odznak plebána – diamantový prsteň. Svet ho pozdravuje zo všetkých strán, takže nestačí snímať svoj lesklý, štvorhranný klobúk.

V tvári mu vyčítať slávnostné naladenie i úprimnú radosť, ani čo by ho bolo stretlo dáke šťastie.

Za kuratom hrnie sa svet ku kostolu, takže námestie ostalo temer prázdne. Na malú chodíeva najviac elita mesta, takzvaní páni, ľud ide na veľkú, no dnes, pri takej slávnosti, panstvo pôjde na veľkú. Darmo je, treba sa i reprezentovať pred cudzím svetom, hoc to i stojí obete. Nie je veru pôžitok stáť temer dve hodiny v prepĺnenom chráme, a to najviac na nohách, alebo skôr kľačať; nuž ale, ako sme spomenuli, dakedy treba i obete prinášať, tým viac, že je to len málo ráz do roka...

Keď sa malá omša odslúžila, na námestí je už dosť horúco. Tône sa značne pokrátili, slnce vystúpilo vysoko nad hlavy. Nuž letný deň v Dalmácii: a to už čosi znamená! Nikde ani obláčika, tíšina v prírode úplná, až mŕtva. V iné dni o tejto hodine každý sa usiluje utiahnuť do domu, okenice od slnečnej strany sa zatvárajú, šalogátne spúšťajú. Statočný človek zvlieka kabát, odhadzuje golier a kravatu a hovie si v chládku. Iba čo Dunčo šora Toneho sa ešte tmoľieva po vyhriatej ceste s vyplazeným jazykom, akoby sa vysmieval horúcemu slncu, a mestský lekár, ak nezačal vizi-ty hneď o piatej ráno, čo galopuje ešte dakde na hornom konci mesta, alebo sa trmáca po vŕškoch. Dámy, už či šory alebo šiňoriny, v taký deň ani nevychádzajú z negližé, iba ak by čakali alebo chceli vykonať dáku nevyhnutnú návštevu.

No dnes je to ináč! Načelník s ašešurmi čaká pod občinským domom, na ktorého fronte je pristavený nízky múrik, čo slúži ako lavica. Príjemne sa na ňom sedí – do jedenástej ostáva v tône. Tu sedia mestskí páni v paráde, krúčia a fajčia svoje cigarety jednu za druhou ani najatí. Na občinskom dome veje trikolóra, druhá taká na Čitaonici. Zástavy vejú i na privátnych domoch, na daktorej i patriotický nápis: „Živila Hrvatska!“ Krem toho z oblokov

a balkónov visia drapérie v národných farbách. Ba i na kurtavej veži, na samom hromozvode visí trikolóra, priečelie chrámu je vyzdobené kvietím v črepoch a plechových nádobách. Pred samým kostolom je vysoký stážen, na ktorý vytiahli kostolnú zástavu s obrazom Matky božej, patrónky mesta. Vo všedné dni slúži tento stážen našej mládeži na olympijské preteky. Čo súcejší vyškriabu sa naň až do vrchu a stadiaľ vyplazujú jazyk na nášho čauša čiže policajta, ktorý si teraz tak sebavedome vykračuje v parádnej uniforme so striebornými šnúrami a na šabli „portupé“ v národných farbách.

Glavar čiže richtár mesta, rondári, či hajtmani so svojím harambašom na čele, horári a hájníci so svojimi odznakmi, všetko to vytiahlo a prezerá starostlivo, či sú ulice, ako sa svedčí, vymenené, bielym pieskom posypané, či sú dvory očistené, najmä tie, kde má prejsť veľká procesia...

Na námestí zas celá elita nášho mesta i s početnými hosťami. Premáva sa to, prechádza popred šiatre v kundoli prachu. Vyšli salón-kabáty z truhiel, kde odpočívali posypané práškom „buhača“ proti nápadom molí, vyšli i staré a nové cylindre i tvrdé klobúky, ktoré ináč nikto nenesie. Načelníkov cylinder je celkom nový, moderný, a z ašešurov má ho jediný šor Baldo, pravda, trochu v ošúchanom stave.

Vytiahla zo svojho švárneho domu s bielymi šalogátami i naša šora Andrijana. Ide krokom hopkavým, nadvihujúc sukňu, spod ktorej vykukujú čierne arabesky na červenej vyzývavej spodničke. Ide, ani čo by tancovala daktorú figúru kadrily. Okolo nej sa roja naše slečinky, sťa kuriatka okolo kvočky. Napodobňujú ju vo všetkom: v hopkavej chôdzi, strihu šatstva a nadovšetko v parlovaní šušlavého veneciánskeho dialektu. Tu i tu sa zastaví krdeľ pred daktorým šiatrom. No najdlhšie pred tým, čo je našpikovaný ženskými pletkami. Sú tu i toaletné mystériá vo všakových

škatuliach a téglikoch, i vejáre rozličného druhu. Nad všetkým dominuje ohromný vejár, rozšírený pod klenbou šiatra. Na ňom je gondola s kráľovským palácom vo Venécii a v modrine mora pod samou gondolou podobizeň Umberta s ohromnými fúzmi a pri ňom krásna tvár kráľovnej Margherity.

,Ktovej sa ozaj dostane – keby sa vedelo!‘ láme sa hlavička nejednej z týchto pozorovateliek a srdce hlasnejšie búcha sladkými predtuchami.

Keď sa karavána dostatočne priblížila občinskému domu, hodnostári sa zdvihli a idú gratulovať šore Andrijane obligátnym: „Na mnoho liet!“ alebo i: „Per molti anni!“ Skúsenosť učí, že každé také hniezdo, ako je naše mesto, musí mať svoju modlu, ktorej dvíha oltáre, ktorej sa klania a podkiadza. Taká modla je u nás šora Andrijana: pre aké zásluhy a pre aké vlastnosti, to vie sám pán boh. Dost na tom, že je všeobecne uznaná ako taká. Iba šor Mene, filozof, ju neuznáva. I teraz sa pretvaruje, akoby ju nepozoroval. „Pôjdem ti akurát, nafúkaná páva!“ dudre pod nosom, ostanúc sám na múriku. „A jej otec predával cibuľu...“

Treba vedieť, že mal s ňou proces pre jeden vinohrad, do ktorého mu vdovica narazila vodu, a tento proces i šťastne prehral.

Na treťom zvonení hrnie sa všetko jedným húfom pred kostol. Iba inteligencia ešte stojí na námestí a hodnostári sa vyťahujú pred občinským domom. Šora Andrijana i so svojím komonstvom zmizla medzitým vo vnútornostiach chrámu.

„A kde je doktor?“ pýta sa načelník. „Skoč k nemu, nech ide!“ rozkazuje čaušovi. A v duchu si myslí: „Praž sa i ty, keď sa ja mám pražiť...“

Doktor medzitým vyzrel dakoľko ráz oblokom a vždy v nádeji, že azda zazrie dakde pod jahodou mula s pestrou pokrývkou na samári. To je už obyčaj, že sedliak z dedín najradšej dochodí

po doktora v nedeľu alebo v dáky veľký sviatok. No dnes nevidieť nikde nič také. Vidieť iba farárskych mulov odsedlaných popásat sa a váľať v plebánovej rozsiahlej ohrade. „A my poďme, keď je už raz tak!“ myslí si s rezignáciou, šúchajúc hodvábnou šatôčkou svoj klak, v ktorom sa bol sobášil a s ktorým ho, pravdepodobne, i pochovajú.

„Divím sa, že vás nevypodkali dakde do dedín!“ prihovára sa mu načelník s úslovným úsmevom...

„Skutočne,“ prisvieďča doktor. „I ja som sa skoro obával.“ A usmiali sa obaja v dobrom porozumení jeden na druhého.

„Liberi penšatori!“ nadáva im v duchu šor Mene, ktorému, ako dobrému psychológovi, neušli ich úsmevy. „Áno, liberálci, ak nie práve framasúni (slobodní murári). Nevideli by vás ani na malú, a tým menej na veľkú, keby ste neboli v karike (hodnosti).“

Zas prechodí kurat námestím do kostola. Nie je už sám, ale celý huf bližších a ďalších pánov bratov s ním. Jeden z nich, ten vysoký, mocný, prišiel s omšou: jeho hlas je mocný a vôbec známy je ako chýrečný liturg. On má dnes celebrowať pri asistencii druhých dvoch, tiež hostí.

„Čiže sa najedia!“ šepce šor Mene šoru Baldovi.

„Hostina je, drahý kume! Kedy sa naješ, ak nie aspoň v tú hostinu...“

A skutočne, v plebánovej kuchyni je čulý život. Podľa príprav súdiac, bude to obed ozaj ako na fieru. Nebude chýbať ani povestné kozliatko, o ktorom sa už Ovíd bol zmienil, ktoré, upečené na ražni, je naozaj jedlo hodné plebánovho stola.

Z veže sa ozval „dozvon“, pod ktorým sa starší svet hrnie do kostola. Hodnostári sa pobrali, keď čuli zvonec kostolníkov od sakristie. Pospolitosť sa ani nevmetila všetka do lavíc: daktorí ostali naschvál neďaleko vchodu, aby zblízka mohli vidieť vtiahnutie

hodnostárov do chrámu. Ešte pred vchodom ich pozdravujú, ba podajedni, čo smelší, i gratulujú mestským pánom k hostine.

Doktor, ako najmladší v rokoch i hodnosti, predišiel ostatných pánov až k vode. Tam omočil prsty v mise a nadložil ich načelníkovi a pánom ašešurom rad-radom. Tí sa ich dotkli svojimi prstami a nedbalo sa prežehnali. Staré ženičky pozerajú skrúšene, ako sa to „vela gospoda“ bečelujú a roztápajú v zdvorilostiach. Starý Hihalo, ináč žobrák, stojaci pri dverách, hundre do šedivých fúzov:

„Pánovi poľahoba všade a na všetkých stranách... Nepotrebuje ani v kostole zmočiť rukavice. A keď upadne do purgatória, chudoba ho vymodlí za kukuricu. Sám by z neho bez toho nikdy nevybýdol. Ach, bože predrahý i svätý môj Roče!“

Matija a Katica stoja tiež pred kostolom. Sám načelník si ich všimol, prechodiac popri nich, a šepol doktorovi: „Driečne sú tieto Bercuše – čo? Darmo tajiť: krv a mlieko!“

Doktor fúkol iba nosom a nadul ústa, takže to vyhuklo z nich, akoby bol riekol: „Hum!“ Známy to doktorov výrok, keď sa mu čo neobyčajne zapáči: napríklad, keď vidí na stole dáku dobrú rybu.

Šor Zandome, mladý ženáč, tiež sa priblížil k ich skupine i s druhými mladými pánmí. Držia prehliadku nad ťažkými dievkami a ženami: obyčaj, ktorej sa nemôže zrieť ani teraz, keď už šťastne vplával do prístavu manželského.

„Lala, Preturuše!“ zvolal odrazu príjemne prekvapený. „A odkedy vy tu?“

„Od včerajška,“ odpovedá Matija.

„Číže ste opekneli!“ doložil s úľubou.

Matija sa zapálila, najskôr od radosti nad takou pochvalou. V rozpakoch ledva mohla vybláboť obvyklú formulu ku gratulácii zdvorilému pánovi. Katica len stisla pery do gombičky,

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Dom v stráni***.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.